

ELS SENYORS DE REBOLLET I COMTES D'OLIVA COM A EXEMPLE DELS REGISTRES D'AUTORITAT ARXIVÍSTICS SOBRE LA NOBLESA VALENCIANA

CRISTIAN PARDO NÀCHER
Arxiu Històric de la Noblesa (Toledo)

1. INTRODUCCIÓ

L'Arxiu Històric de la Noblesa va reiniciar al març de 2019 les tasques d'identificació, descripció i digitalització del fons dels ducs d'Osuna, on es troba integrada la documentació del ducat de Gandia i, per tant, del comtat d'Oliva.

Aquest treball va estar acompanyat per una tasca paral·lela de gran importància, que tracta de garantir la recuperació de la informació. Ens referim a l'actualització dels «registres d'autoritat» dels senyors de Rebollet i posteriors comtes d'Oliva, des dels seus orígens medievals fins a l'entroncament amb la família Borja.

Els «registres d'autoritat» són, segons la norma ISAAR (CPF) (2004: 12), aquella forma autoritzada d'un nom, que, combinada amb altres elements informatius, permet identificar i descriure l'entitat mencionada, a més de remetre a altres registres d'autoritat relacionats. Dit d'una altra manera, aquests registres són un conjunt d'informació referida a les maneres normalitzades del nom que pot tindre una institució, una família o, en aquest cas, una persona.

Dins l'àmbit dels arxius estatals, l'usuari pot accedir a un gran nombre de registres d'autoritat mitjançant el Portal de Archivos Españoles, també conegut com PARES, el qual compta des de desembre de 2016 amb una actualització que permet accedir a un mòdul especialitzat en la recerca d'aquest tipus de registres.¹ Així doncs, l'usuari ja no sols ha de cercar per la descripció dels documents, sinó que també pot accedir a la informació a partir d'unes fitxes dedicades a llocs, institucions, persones, famílies i matèries, a partir de les quals s'agrupa tota la documentació relacionada amb els dits documents, alhora que es poden relacionar entre ells.

1. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].
<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autsearch>>

Figura 1. Captura d'imatge on es veu l'accés al mòdul d'autoritats de PARES.

A mode de síntesi contextual, s'ha de dir que el comtat d'Oliva és un títol nobiliari concedit pel rei Alfons V d'Aragó el 14 d'abril de 1449 a favor de Francesc Gilabert de Centelles Queralt.²

Els orígens de la baronia precedent estan en la conquesta de València (1238), moment en què molts nobles van rebre senyoriis en el nou regne com a recompensa per l'ajut militar prestat al rei Jaume I. En aquest context, Carrocio di Alamanno da Costa, més conegut com Carròs I, va ser un pirata genovès,³ ennoblit pel mateix monarca, que va rebre el castell de Rebollet (1240), situat en l'actual municipi de la Font d'en Carròs (València).⁴

Els seus primers senyors foren els Carròs, fins que Joana Carròs no va tindre descendència masculina i la titular passà a ser la seua filla Alamanda de Boixadors, encara que per obligacions de vincle seria coneguda com Alamanda Carròs. Com que aquesta tampoc no va tindre descendència, la baronia seria comprada pels Riusech, sent el primer titular d'aquesta família Ramon de Riusech Díaz (1382), senyor de Ribarroja i Villamalur.

Posteriorment, els Centelles van entroncar amb els Riusech mitjançant el matrimoni de Pere de Centelles Vilanova amb Ramoneta de Riusech Díaz. El seu primogènit, Gilabert Centelles Riusech, va heretar del seu oncle matern la baronia d'Oliva i Rebollet, a canvi d'acceptar un vincle i traure el nom de Ramon de Riusech (1387). D'aquest llinatge caldria destacar la figura de Francesc Gilabert de Centelles Queralt, qui com ja s'ha dit fou recompensat per Alfons el Magnànim amb el títol de comte d'Oliva (1449).

2. L'Arxiu Històric de la Noblesa conserva tres trasllats del títol: OSUNA,C.597.D.2; OSUNA,C.597,D.46 i OSUNA,C.844,D.4.

3. Sobre les teories sobre l'origen del primer senyor de Rebollet, vegeu Soler (2015 i 2020).

4. L'Arxiu Històric de la Noblesa conserva tres trasllats de la donació: OSUNA,C.597.D.3-4 i OSUNA,CP.128,D.18.

A partir de la mort sense descendència de Pere de Centelles Cardona (1569), IV comte d'Oliva, i després de nombrosos plets de tenuta, el comtat va passar a mans de Magdalena de Centelles, la seua germana, qui estava casada amb Carles Borja Castro, V duc de Gandia. Una vegada heretat el títol pel seu primogènit Francesc Tomàs, aquest passaria a formar part del patrimoni dels Borja per herència materna.

El senyoriu té el seu solar al castell de Rebollet, situat actualment al municipi de la Font d'en Carròs (València). La baronia estava dividida en dues parts: «el terme baix», amb la vila d'Oliva, el seu raval (moreria) i els actuals despoblats de l'Elca i Benifit. Per altra banda, «el terme damunt» comptava amb el castell, la vila de la Font d'en Carròs, els llocs de Potries, Beniflà, Rafelcofer i el seu raval anomenat Alcudiola, a més de les alqueries dels Frares i de la Comtessa.

Dit açò, el present article tindrà un doble objectiu. D'una banda, apropar als usuaris les novetats introduïdes en PARES, que estan relacionades amb els titulars de la baronia de Rebollet i comtat d'Oliva. I, d'altra, mostrar una sèrie d'indicacions que puguen ajudar els usuaris a optimitzar la seua experiència de recerca sobre els llinatges nobiliaris valencians en aquest portal.

2. CERCAR PER NOM

Moltes vegades l'onomàstica presenta alternances lingüístiques que poden presentar problemes a l'hora de recuperar la informació.

Cal tindre en compte que habitualment l'arxiver ha de documentar personatges que vivien en èpoques anteriors a la creació de les acadèmies, i per tant en moments previs a la normalització lingüística, la qual cosa presenta un gran nombre de variants en l'ús de determinades grafies. Què dir d'aquells casos, especialment medievals, on prioritzen els textos en llatí, i per tant ens trobem amb innumbrables variants «llatinitzades» del nom.

Un altre exemple complex el representa la coexistència de diverses comunitats lingüístiques en un mateix espai geogràfic, la qual cosa pot generar documentació on el nom d'un mateix individu ix escrit en diferents idiomes de manera coetània, de tal manera que molt poques vegades podem saber en quina llengua es reconeixia a ell mateix, més enllà de la troballa d'alguna signatura manuscrita, la qual també es pot aplegar a veure materialitzada de diferent manera per la mateixa persona.

El cas de l'onomàstica de la noblesa valenciana és especialment complex des del punt de vista lingüístic. Des dels anys de la conquesta cristiana, es troben senyors de diferents procedència geogràfica i, per tant, amb noms i cognoms procedents d'Aragó i Catalunya principalment, amb les seues respectives llengües maternes, sense oblidar l'existència d'altres procedències més llunyanes, com puguen ser els àmbits italians o alemanys.

A més a més, en moltes ocasions s'observa la convivència de tantes variants llatines del nom com escrivans puguen redactar-lo i un ús del català no normalitzat que també pot presentar diverses variants en un mateix espai i temps. A mesura que avança l'època moderna, però, es pot anar observant un procés de castellanització de molts d'aquests privilegiats que sumarà noves variants, alhora que les formes llatines seran cada vegada menys comunes. No serà fins al segle XVIII, amb l'abolició del règim foral, entre altres factors, quan les variants castellanen comencen a convertir-se en predominants en la documentació valenciana senyorial.

Tenint en compte aquesta realitat diversa i canviant, val a dir que és extremadament complex decidir amb quina terminologia normalitzar un individu històric i atribuir-li una «Forma autoritzada del nom» que complisca les normes arxivístiques internacionals. A la qual cosa cal afegir la dificultat que l'arxiver endevine amb quin mot concret tractarà de recuperar la informació cadascun dels seus usuaris.

És en aquests contextos quan els camps «Formes paral·leles» i «Altres formes» prenen una especial rellevància, ja que PARES 2.0 pot cercar alhora totes les formes introduïdes en la base de dades per tal d'assegurar una major probabilitat d'encert en cada recerca de l'usuari.

El fons del comtat d'Oliva, que forma una part del fons del ducat de Gandia, que al seu torn està integrat en el dels ducs d'Osuna, es podria considerar com un primer camp de proves per tal de donar solució a aquesta complexa realitat lingüística.

Per a tal efecte, les tasques d'identificació dels personatges, indispensables per a complimentar qualsevol fitxa de registres d'autoritats, va gaudir sempre d'una especial atenció cap a tot tipus de variants onomàstiques que estigueren clarament documentades, tant en les fons primàries, com en la tradició historiogràfica.

Pel que fa al primer senyor de Rebollet, per exemple, la seua onomàstica presentava la dificultat afegida que es tractava d'un personatge

que durant segles havia tingut una tradició bibliogràfica mitificada, atribuïnt-li una procedència germànica, quan a hores d'ara ha pres molta força la hipòtesi de Soler (2015 i 2020) sobre la seua ascendència genovesa.

Tenint en compte el seu nou origen, es va creure oportú que la seua «Forma autoritzada del nom» estigués normalitzada amb l'italià actual «Alamanno da Costa, Carrocio di (? — ca. 1277)», mentre que en «Formes paral·leles (en altres idiomes)» es ficaria el nom normalitzat en català «Costa, Carròs (? — ca. 1277)» i castellà «Costa, Carroz (? — ca. 1277)». Aquesta primera acció permet que les diferències entre Carrocio, Carròs i Carroz no signifiquen cap barrera per a recuperar la informació.

Un pas més s'ha donat amb les possibilitats del camp «Altres formes del nom», ja que és ací quan entren en joc les variants llatinitzades i lingüístiques en llengua romànica. D'aquesta manera, es van poder documentar fins a tretze variants, que en aquest cas també inclouen atribucions historicistes irreals, però que no per això s'han de quedar al marge, ja que un investigador inexpert que accedisca a informació no actualitzada podria cercar el personatge també amb eixe nom.

Per a ficar un exemple, en aquest cas, al personatge en qüestió, se'l conegué durant molts segles com Pere Eiximén Carròs, motiu pel qual s'han anat afegint les variants i traduccions pertinents. Aquest cas és especialment interessant, ja que presenta la complexitat que poden aplegar a tindre les variants. És relativament senzill considerar Pere/Pedro o Carròs/Carroz, però molt més complex és el mot Eiximén, que s'ha documentat de múltiples maneres: Jiménez, Ximénes, Giménez...

Persona - Alamanno da Costa, Carrocio di (?-ca.1277)

Resaltar Imprimir Exportar EAC Añadir a Agenda

Identificación

Tipo: Persona

Forma autorizada: Alamanno da Costa, Carrocio di (?-ca.1277) **Formas paralelas (otros idiomas)** **Otras formas**

Fechas de existencia: desconocida - 1277

Historia: Carroz de la Costa fue el señor de Rebollet y Oliva (1240-1269). Sus orígenes son motivo de controversia. En la crónica de Jaime I se dice que fue hijo por lo que historiográficamente se le asignaba una ascendencia noble germana. Algunos usieron el nombre de Pedro Jiménez Carroz. No obstante, ha tomado fuerza la hipótesis...

Ocupaciones

Actividad: Militares

Actividad: Almirantes

Lugares

Lugar de residencia: Cerdeña (Italia) en 1225

Carrocio Alaman (?-ca.1277)
 Carrocio da (?-ca.1277)
 Carròs (?-ca.1277)
 Carroz (?-ca.1277)
 Costa, Carròs de la (?-ca.1277)
 Costa, Carrocio da (?-ca.1277)
 Costa, Carròs de (?-ca.1277)
 Costa, Carroz de la (?-ca.1277)
 Eiximén Carròs, Pere (?-ca.1277)
 Jiménez Carroz, Pedro (?-ca.1277)
 Jiménez Carroz, Pedro (?-ca.1277)
 Rebollet y Oliva, I señor de
 Ximenes Carròs, Pere (?-ca.1277)
 Ximenez Carroz, Pedro (?-ca.1277)

Figura 2. Captura d'imatge d'un quadre amb altres formes del nom en PARES 2.0.

Tot i que PARES mostra per defecte la «Forma autoritzada», l'usuari pot consultar sempre les variants ficant el ratolí (i sense clicar) sobre els mots «Formes paral·leles» i «Altres formes», però el realment important és, com ja s'ha dit, que totes aquestes formes permeten accedir a un mateix personatge, optimitzant així l'experiència de recerca dels usuaris.

3. CERCAR PER TÍTOL NOBILIARI

Una altra de les modalitats de recerca que s'han ficat en pràctica amb els senyors de Rebollet és la d'incloure els títols nobiliaris com a nom, sent aquesta una possibilitat ja contemplada a les «Normes per a l'elaboració de punts d'accés normalitzats d'institucions, persones, famílies, llocs i matèries en el sistema de descripció arxivística dels arxius estatals» (2012, 57-59).

Així doncs, val a dir que aquesta tasca també compta amb dificultats de normalització, especialment en els casos on un mateix individu tinga una quantitat molt voluminosa de títols. Existeixen tres inconvenients principals.

El primer fa referència als rangs nobiliaris, els quals hui per hui estan escrits tots en castellà, és a dir, que caldrà buscar per: «señor de», «conde de», «marqués de» i «duque de». La qual cosa implica que no s'ha de cercar tampoc amb l'apòstrof «d'». Aquesta elecció reversible s'ha pres per a evitar el soroll que podria ocasionar el duplicat de tots els títols en diferents idiomes.

Pel que fa a titulars del sexe femení caldrà emprar, lògicament, els mots «señora de», «condesa de», «marquesa de» i «duquesa de». D'altra banda, també es poden limitar encara més els resultats de la recerca als titulars consorts, mitjançant el terme «consorte de».

El segon està relacionat amb l'onomàstica dels títols. En aquest cas, s'ha seguit el mateix criteri que es venia seguint amb els registres d'autoritat de lloc, i tenint en compte que molts dels títols deriven d'un topònim o, millor dir, del nom d'un municipi, s'ha emprat la denominació oficial actual, de tal manera que per als senyories valencians, el títol s'escriurà en la forma normalitzada catalana quan el nom oficial del municipi siga en català; el mateix s'ha de dir del castellà.

El cas que s'està ficant d'exemple no comptava amb dificultats de traducció, però sí amb la possibilitat que l'usuari realitze les seues re-

cerques amb dos mots diferents: Oliva i Rebollet. En casos com aquests, s'ha ficat com a altra forma del nom, un mot que combine les dues opcions: «Rebollet y Oliva, I señor de». La finalitat d'aquest mot dual és aconseguir que no importe si l'investigador cerca per «señor de Oliva» o «señor de Rebollet», perquè el resultat serà el mateix, un llistat dels titulars.

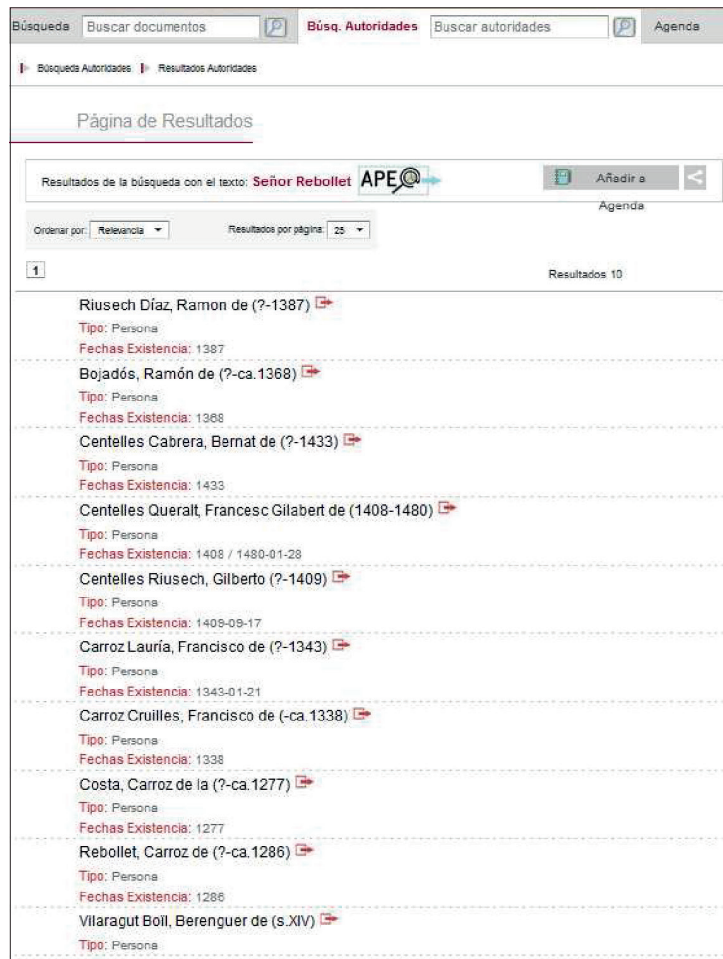

Figura 3. Captura d'imatge dels resultats de la recerca de «Señor de Rebollet» en PARES 2.0.

Amb Francesc Gilabert de Centelles Queralt, com és sabut, es passarà de baronia a comtat, la qual cosa ens serveix d'exemple per a veure els canvis existents en el rang dels títols nobiliaris. A partir d'aquest moment, doncs, cal tindre en compte que els titulars ja no eixiran al cercador com a «señor de», sinó com a «conde de». Encara així, si l'usuari vol obtindre un resultat que tinga ambdues consideracions alhora, és

possible fer-ho. Per a tal objecte, s'ha de fer una recerca de persones on únicament continga la paraula «Oliva».

El tercer dels inconvenients fa referència a la numeració. Efectivament, existeixen molts casos, especialment als rangs inferiors a comte i també en aquells on els orígens s'enfonsen a l'Edat Mitjana, on serà molt difícil normalitzar el titular amb una xifra ordinal. Cal tindre en compte que moltes vegades no hi ha una opinió unànime i consensuada per tota la comunitat investigadora sobre l'ordre dels membres d'un mateix llinatge, sense parlar dels buits documentals, confusió d'identitats o simples errors d'erudits d'altres segles.

En aquest cas concret, s'ha ofert una opció que, en cas de ser errònia, sempre podria ser modificada quan les publicacions científiques ho argumenten.

Senyors de Rebollet:

I. Carrocio di Alamanno da Costa.⁵

II. Carrossí de Rebollet⁶ oo Sança de Cruïlles.⁷

III. Francesc de Carròs Cruïlles⁸ oo Estefania de Lloria.⁹

IV. Francesc de Carròs Lloria¹⁰ oo Teresa Ximenes de Borriol.¹¹

V. Alamanda de Carròs¹² oo Berenguer Vilaragut Boil.¹³

VI. Ramon de Riusech Dies¹⁴ oo Castellana de Vilanova.

5. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/50716>>

6. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135208>>

7. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135210?nm>>

8. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135212>>

9. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/132181?nm>>

10. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/50719?nm>>

11. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/50720>>

12. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135243?nm>>

13. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135245>>

14. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/135248?nm>>

VII. Gilabert de Centelles Riusech¹⁵ oo Elionor Cabrera.¹⁶

VIII. Bernat de Centelles Cabrera¹⁷ oo Elionor Queralt.¹⁸

Comtes d'Oliva (anterior als Borja):

I. Francesc Gilbert Centelles Queralt¹⁹ oo Beatriu Urrea Centelles.²⁰

II. Serafi Centelles Jiménez de Urrea²¹ oo Magdalena de Pròxita Perellós.²²

III. Francesc Gilabert Centelles Fernández de Herèdia²³ oo Maria de Cardona.²⁴

IV. Pere Centelles Cardona²⁵ oo Hipòlita Zúñiga Requesens.²⁶

V. Magdalena Centelles Cardona²⁷ oo Carles de Borja Castro.²⁸

15. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48339?nm>>

També cal tindre present sa mare Ramoneta de Riusech, per comprar-li el senyoriu al fill temporalment:

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48337?nm>>

16. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48342?nm>>

17. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48344?nm>>

18. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48346>>

19. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48348?nm>>

20. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48349>>

21. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48350?nm>>

22. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48353>>

23. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48356?nm>>

24. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48358>>

25. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48359?nm>>

26. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48360>>

27. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48375?nm>>

28. Vegeu Portal de Archivos Españoles (PARES) [en línia].

<<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/48374?nm>>

4. NAVEGAR ENTRE REGISTRES RELACIONATS

Una volta l'usuari entra en la fitxa d'un senyor, s'obri la possibilitat de continuar navegant mitjançant hipervincles que ens conduiran a altres fitxes de diversa tipologia, ja siga per a veure els llocs on ha estat (dins del camp «Lugares»), o esdeveniments importants de la seua vida o altres títols nobiliaris (al camp «Conceptos/Objetos/Acontecimientos»).

Encara que la ferramenta més útil des del punt de vista genealògic siga el camp «Relaciones».

Figura 4. Mostra de les relacions vinculades al I comte d'Oliva en PARES 2.0.

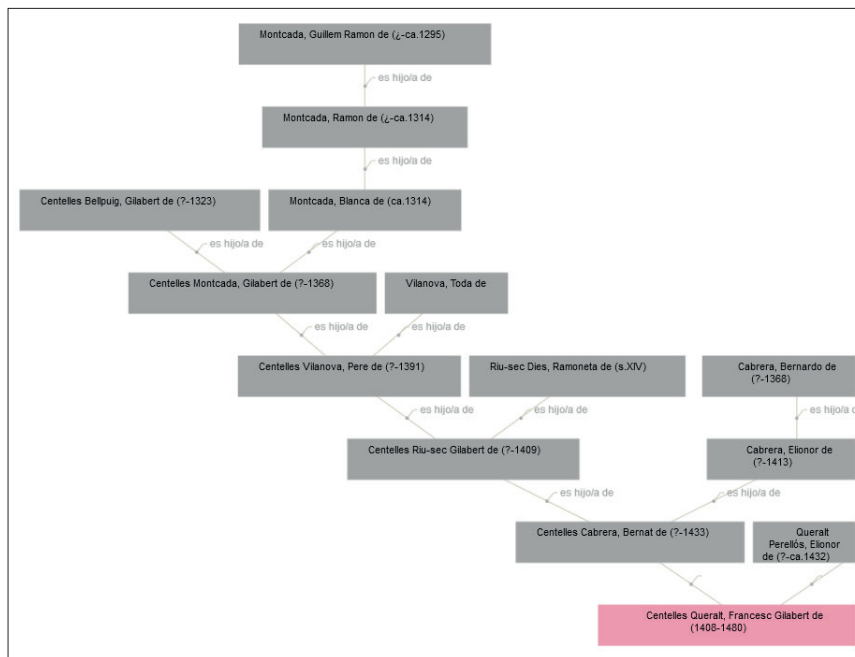

Figura 5. Mostra d'un arbre genealògic dels avantpassats del I comte d'Oliva a PARES 2.0.

Seguint amb l'exemple del I comte d'Oliva, es poden veure relacions associatives amb monarques, però sobretot de tipus familiar, de

tal manera que es compta amb la possibilitat d'anar entrant a les fitxes de personatges relacionats amb el matrimoni, la descendència, l'ascendència o inclús també sobre la pertinença a un grup o família concrets.

Tot seguit, s'obri la possibilitat d'observar un arbre genealògic d'ascendents, i un altre de successors. Sobre aquest, val a dir que per ara únicament eixiran aquells personatges que tinguen una fitxa descriptiva publicada en PARES 2.0; en eixe moment i, a més a més, únicament mostrarà relacions de tipus vertical (pare-fill).

Ara bé, la relació més important, i la raó de ser d'aquesta ferramenta, és la que vincula la persona amb la documentació produïda o pertinent al personatge en qüestió. Per a tal objecte, la part inferior del registre compta amb el camp «Documentos» ordenada sempre per arxius custodis.

5. ORGANITZACIÓ DE DADES BIOGRÀFIQUES

Tot registre d'autoritat compta amb un camp anomenat «Historia» dins de la identificació que permet contextualitzar de manera narrativa el personatge. En aquest cas, s'ha optat per fer la història de tots els senyors i senyores de Rebollet i Oliva d'una manera uniforme o, el que és el mateix, seguint un únic estil.

Aquest s'ha fet de la manera següent: el paràgraf inicial conté el nom i els títols senyorials. A partir d'ací, cada paràgraf seguirà un objectiu temàtic, el raonament que s'ha seguit per a fer-ho així és el que l'investigador no haja de llegir necessàriament tota la biografia per a cercar una informació concreta. Dit açò, els paràgrafs tracten la seua ascendència, la faceta militar, política i diplomàtica, l'activitat senyorial, els patronatges religiosos, la producció i el mecenatge artístic. Per a finalitzar, es parla del matrimoni, la descendència i finalment del testament, la defunció i el lloc d'enterrament.

A mode d'exemple, es podria veure la manera amb què actualment ix en PARES la biografia del I comte d'Oliva. La biografia del qual, tot siga dit, per ara únicament està visible per l'usuari en castellà, tot i que les traduccions al català estan també introduïdes al sistema, de tal manera que també es pot cercar informació en aquesta llengua.

Francesc Gilabert de Centelles Riusech i Queralt. Fou X senyor d'Oliva i Rebollet (1433-1449), elevat a I comte d'Oliva (1449-1480), IX senyor de Nules (1433-1480), IV senyor de la vall d'Aiora i Cofrents

(1444-1480), i senyor de Murla (1463-1480), de Pego (1473-1480), d'Orba (1476-1480) i de la Vall de Laguar (1476-1480) en el Regne de València. També va ser senyor de Montagut (1433-1480), Anglona (1433-1480), Osilo (1433-1437 i 1447-1480), Marghine (1433-1439 i 1478-1480) i Coghinas (1438-1480), sent aquests territoris coneguts amb el nom d'Estats sards d'Oliva.

Va ser el fill primogènit de Bernat Centelles Riusech Cabrera, senyor de Nules, Oliva i Rebollet, i d'Elionor de Queralt, senyora de Queralt. Per tant, va ser germà de Violant i Caterina.

En la seua faceta militar, va acompanyar el seu pare en la conquesta d'Ischia i el saqueig de Marsella (1423). Posteriorment, va lluitar en la conquesta de Nàpols (1441), a Castro Genovese contra Mateu Doria, en les guerres de Castella amb rang de mariscal de l'exèrcit, en la campanya de l'illa de Gerba (1432), en l'atac contra Gènova, en la defensa de Nàpols contra la flota veneciana, en la guerra contra els florentins i en la campanya d'Albània (1454).

En l'àmbit polític i diplomàtic, va servir des de molt jove el rei Alfons el Magnànim d'Aragó, sent el seu conseller i camarlenc a Nàpols (1432-1458). D'aquest monarca, va rebre alguns càrrecs importants a Sardeña, com ara governador de Jenuense, Cap Sàsser, el Logudor (1453) i Sàsser (1454). A més, tenia facultat per a convocar l'estament militar a les corts sardes (1446) i va ser nomenat pel rei per a traslladar-se a la cort pontifícia i felicitar Calixt III per la seua elecció com a Papa (1458).

Després de la mort d'Alfons el Magnànim, va tornar a la ciutat de València uns mesos després (1459), on va ser aclamat per la gent. Allà va participar com a jutge en un dels tornejos celebrats en honor al nou monarca Joan II i va ser nomenat governador general del Regne de València (1478).

Com a senyor de vassalls, va prendre possessió de les baronies heretades del seu pare en 1433, encara que ràpidament va incrementar el seu patrimoni. En aquest sentit, Alfons el Magnànim li va donar a perpetuïtat Castro Genovese (1439) i posteriorment va comprar la vall d'Aiora i Cofrents (1444) a Pere de Cardona Villena, Murla (1463), Pego (1473 i 1479), juntament amb Favara, Benumea i l'Atzúbia, a més de les baronies d'Orba i Laguar (1476). No obstant això, el més destacat va ser la concessió de comte d'Oliva (1449), com a recompensa als nombrosos serveis militars prestats.

En els anomenats Estats sards d'Oliva, va protagonitzar nombrosos moviments de compravendes fins a poder assolir uns dominis estables. En aquest sentit, va vendre Osilo a Àngel Cano (1437) i va comprar Torre Doria i Coghinas (1439). Després va vendre Costavalle, Marghine i el castell de Macomer (1439) a Salvador Cubello d'Arborea, marquès d'Oristany, a més de Siligo i Bannari (1442) a Cristóbal Manno i Torre Doria i Coghinas (1443) a Àngel Cano. No obstant això, posteriorment va recuperar Coghinas i una part d'Osilo (1447). Un vegada establitzat, Joan II li va concedir el franc alou de les possessions sardes (1462).

Posteriorment, les seues possessions sardes van ser envaïdes durant la guerra entre Lleonard II d'Alagó i Nicolau Carròs, encara restituïdes a partir de la derrota del primer (1478), especialment Marghine, sobre la qual Ferran el Catòlic li la declararia com franc alou (1504). En aquest context, Francesc Gilabert de Centelles va tractar de reclamar sense èxit el marquesat d'Oristany i el comtat de Goceà, perquè estaven confiscats per la Corona i perquè la seua difunta germana havia estat senyora consort abans del conflicte.

Pel que fa al patronat d'obres pies, va ordenar la construcció d'una nova capella a Nules, sota l'advocació dels Sants Àngels i Sant Miquel, on va situar el seu escut d'armes (1550).

A títol personal, es va casar amb Beatriu Ximénez de Urrea, amb qui va tindre almenys cinc fills: Serafi, futur II comte d'Oliva, Querubí, futur senyor de la vall d'Aiora i Cofrents, Beatriu, Estefania i Àngela. D'altra banda, va poder tindre fins a dos fills bastards: Ramon Guillem i Jordi, els quals van ocupar importants càrrecs eclesiàstics.

Finalment, va testar el 28 de gener de 1480 i va morir set dies després. Es va manar soterrar a la cripta de l'església major de Nules, on reposaven els seus avantpassats.

6. FONTS D'INFORMACIÓ

Per a la realització dels registres d'autoritat dels titulars d'Oliva, i més enllà de la consulta de la documentació de l'Arxiu Històric de la Noblesa, s'han emprat diferents recursos que queden enllaçats al camp «Enlaces Externos». Els principals recursos emprats han sigut la *Gran enciclopèdia catalana*,²⁹ la recopilació de documentació transcrita a

29. Vegeu Gran enciclopèdia catalana [en línia].
<<https://www.enciclopedia.cat/>>

l'Arxiu Jaume I de la UJI,³⁰ la Reial Acadèmia de la Història, així com les fonts primàries disponibles en altres sistemes semblants a PARES com el SAVEX³¹ (Sistema Arxivístic Valencià en Xarxa) o el DARA³² (Documentos y Archivos de Aragón).

Igualment destacables són les fonts bibliogràfiques, situades al camp «Fuentes», les quals són ara unificades en un únic llistat per a obtindre un recull bibliogràfic actualitzat, encara que no exhaustiu, sobre la història d'aquests nobles:

AGUILÓ I FUSTER, Marià (1873): *Crónica o comentarios del gloriosissim e invictissim rey en Jacme Primer, rey Darago, de Mallorques e de Valencia ... dictada per aquell en sa llengua natural e de nou feita estampar per Marian Aguiló y Fuster*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdaguer.

BEUTER, Pere-Antoni (1551): *Segunda parte de la Corónica General de España, y especialmente de Aragón, Cathaluña y Valencia*, València: Joan Mey.

BOFARULL, Antoni de (1850): *Crónica del rey de Aragón D. Pedro IV el Ceremonioso, ó del Punyalet / escrita en lemosín por el mismo monarca*, Barcelona: Impremta d'Alberto Frexas.

BROOKS, LL. (1984): *Genealogie medioevali in Sardegna*, Cagliari-Sassari: Due D.

CALABUIG MORENO, Juan; JARABÚ CLEMENTE, Enrique i Enrique MARTÍNEZ IBÁÑEZ (1986): *Ribarroja del Turia a través de su historia*, Riba-roja de Túria: Ajuntament de Riba-roja de Túria.

CAMARENA MAHIQUES, José (1978): «De la historia de Oliva y Rebolet», dins D. A., *Iniciación a la historia de Oliva*, València: Ajuntament d'Oliva.

CAMARENA I MAHIQUES, Josep; FERRANDO I FRANCÉS, Antoni i Joan CLIMENT I MIÑANA (1978): *Llibre del Repartiment de Valencia*, València: Vicente García [edició, introducció i traducció per Antoni Ferrando i Francés; transcripció per Josep Camarena i Mahiques (*et al.*); índexs per Joan Climent i Miñana (*et al.*)].

30. Vegeu Arxiu Jaume I [en línia].

<<https://www.jaumeprimer.uji.es/>>

31. Vegeu SAVEX, Sistema Arxivístic Valencià en Xarxa [en línia].

<https://savex.gva.es/flora/jsp/index_opac_es.jsp>

32. Vegeu DARA, Documentos y Archivos de Aragón [en línia].

<<https://dara.aragon.es/opac/app/home/>>

- CÁRCEL ORTÍ, María Milagros (1991): «Un registro de colaciones de la Curia Episcopal Valentina (1349-1350)», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, núm. LXVII, pp. 181-262.
- CASULA, Francesco Cèsare (1985): *La Sardenya catalano-aragonesa*, Barcelona: Dalmau.
- CHABÁS LLORENS, Roc (1886-1893): «El capitán Carroz», dins *El archivo*, Dénia.
- COMPANY, Ximo; TOLOSA, Lluïsa i Joan ALIAGA (2005): *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*, vol. 1, València: Universitat de València.
- CORBALÁN DE CELIS Y DURÁN, Juan (1997): «Los Vallterra en el Alto Palancia. Datos para su estudio», dins *Boletín del Instituto de Cultura del Alto Palancia*, 6, Sogorb: Instituto de Cultura del Alto Palancia, pp. 73-78.
- DESCLOT, Bernat (1288): *Libre del Rey en Pere de Aragó e dels seus antecessors passats*.
- ESCOLANO, Gaspar (1610): *Decada primera de la historia de la ciudad y reyno de Valencia*, València: Pedro Patricio Mey.
- FALOMIR DELCAMPO, Vicente (coord.) (2009): *Borriol II*, Castelló de la Plana: Universitat Jaume I-Ajuntament de Borriol.
- FELIP SEMPÈRE, Vicent (2000): *Recull per a una història de Nules (Barcelona, 1977 - Nules, 2000)*, Nules: Caixa Rural de Sant Josep de Nules.
- (2004a): «Els Centelles, senyors de Nules i Comtes d'Oliva», dins *Cabdells*, 4, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 73-92.
- (2004b): «La successió de Pere de Centelles», dins *Cabdells*, 4, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 93-100.
- FERRER PASTOR, Francesc (2008): «La família Carròs i Violant Carròs i de Centelles», dins *Cabdells*, 5, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 171-196.
- GARCÍA CARRAFFA, Alberto i Arturo (1926): *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana*, t. XVI, Madrid: Impremta d'Antonio Marzo.
- GARCÍA EDO, Vicente i Vicente FELIP SEMPÈRE (2003): *Privilegios y concesiones del término general del Castillo de Nules en época foral (1251-1709)*, Nules: Ajuntament de Nules.

- GARCIA-OLIVER GARCIA, Ferran (2003): *La vall de les sis mesquites*, València: Universitat de València.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric (1991): *Cartes de poblament medievals valencianes*, València: Direcció General de Relacions Institucionals i Informatives.
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos (2005): *Nobleza y poder político en el reino de Valencia (1416-1446)*, València: Universitat de València.
- (2006): *Liber patrimonii Regii Valentiae*, València: Universitat de València.
- MESTRE SANCHIS, Antonio i Salvador FERRANDO PALOMARES (2016): «Los descubrimientos de los restos de los Carròs, señores de Rebollet, en el siglo XVIII», dins *Cabdells*, 14, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 119-158.
- MORERA BERTOMEU, Vicent i Alejandro CARDONA BALLESTER (2014): «Història del culte a la Mare de Déu del Rebollet», dins *Cabdells*, 12, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 67-102.
- PARDO MOLERO, Juan Francisco i Miquel ALMENARA SEBASTIÀ (2013): «Borja-Centelles: una polémica relación familiar en la Valencia del XVI», dins *Revista Borja* [en línia], 4, València: Institut Internacional d'Estudis Borgians, pp. 25-40.
<<https://raco.cat/index.php/RevistaBorja/article/view/262583>>
- PÉREZ BOSCH, Estela (2009): *Los valencianos del «Cancionero General»: estudio de sus poesías*, València: Universitat de València.
- POVEDA MORA, José Vicente (2001): *Historia del valle Ayora, Cofrentes, Jalance, Jarafuel, Teresa de Cofrentes y Zarra*, Aiora: Mancomunidad del Valle de Ayora-Cofrentes, vol. 1.
- RIBERA, Manuel Mariano (2007): *Genealogía de la nobilissima familia de Cervellón...*, La Corunya: Órbigo.
- SENDRA I MOLIÓ, Josep (1998): *Els comtes d'Oliva a Sardenya*, Oliva: Ajuntament d'Oliva.
- SESMA MUÑOZ, José Ángel (ed.) (2009): «Cortes de los reinados de Pedro IV y Juan I», dins *Acta Curiarum Regni Aragonum*, t. v, Saragossa: Gobierno de Aragón.
- SOLER MOLINA, Abel (2011): *La Safor: història i geografia de la comarca*, Gandia: Mancomunitat de Municipis de la Safor.

- (2015): «Notícia de Carroccio de Costa (Carròs): pirata, cavaller, almirall, senyor de Rebollet i fundador d'Oliva», dins *Cabdells*, 15, Oliva: Associació Cultural Centelles i Riusech, pp. 25-51.
- (2020): *L'esplendor d'Oliva. De l'honor dels Carròs al comtat dels Centelles*, Oliva: Ajuntament d'Oliva.
- TOMIC, Pere (1495): *Histories e conquestes dels reys de Aragó e comtes de Barcelona*, Barcelona: Johan Rosembach Alamany.
- TORRÓ, Josep (2006): *El naixement d'una colònia*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- VICIANA, Martí de (1564): *Libro segundo de la Chronyca dela inclita y coronada ciudad de Valencia y de su reyno, copilada por Martin de Vicyana...; en el qual son contenidas todas las familias o linages militares de la ciudad y reyno por estilo moderno y muy verdadero*, Barcelona.
- ZURITA, Jerónimo (1562-1579): *Anales de la Corona de Aragón*, Saragossa: Pedro Bernuz i Domingo de Portonariis.

7. CONCLUSIONS

Els llinatges nobiliaris valencians, tot i comptar amb una gran tradició historiogràfica des de fa segles, i protagonitzar recentment un gran nombre de tesis doctorals especialitzades, dirigides per professors de la Universitat de València, tals com Carme Pérez o Amparo Felipo, encara no han rebut un tractament arxivístic particular que s'adapte a les peculiaritats institucionals i lingüístiques que els caracteritzen.

En aquest sentit, els senyors de Rebollet i comtes d'Oliva han sigut un magnífic camp de proves a partir del qual començar a experimentar l'aplicació de les normes internacionals d'arxivística i la seua complementació en els actuals portals d'informació arxivística, tals com PARES.

La realització d'aquesta primera tasca, mai no vista com quelcom definitiu o tancat, seguida dels treballs semblants que a hores d'ara s'estan aplicant amb altres llinatges, com els Maça de Lizana, va aportant una sèrie d'experiències tècniques que mitjançant la col·laboració entre arxius custodis de documentació senyorial, i l'atenció als suggeriments i a les problemàtiques diàries dels usuaris, permetrà tindre identificats

correctament els diferents membres dels llinatges, alhora que s'interconnectaran entre ells, i amb els documents, la qual cosa suposarà una millora progressiva en l'experiència de recerca dels usuaris i un millor coneixement del patrimoni documental.